

Formalism in Commercial Documents and its Interaction with Will

Majid Banaei Oskoei | Associate Professor, of Private Law, Faculty of Law,
Allameh Tabatabaiee University, Tehran, Iran.

Yosef fazli Jimor* | Master's Graduate of Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran.

Abstract

Formalism in law has generally been manifested in three positions that are completely different from each other. The first type of formalism is formalism in the realm of legal rule, which is used from the topics of Law philosophy and the concept of validity of legal rule based on formal criteria, regardless of its efficiency and content evaluation. In other words, the legal rule that has gone through the necessary formalities is respected, even if it is not efficient, or it has ignored the fundamentals and basic factors of law such as: economy, culture, and the like. Another type of formalism is in the realm of legal reasoning and is considered one of the topics of law logic and is used to emphasize the wording and form of expressions, even in conflict or at least, ignoring the spirit of the law. In this way, legal reasoning is actually reduced to formal logic or mathematical logic. Its function is to require the courts to understand the text of the legal article and make logical inferences from the legal article, for this reason, it is sometimes called mechanical legal theory. The third type of formalism is dedicated to the realm of legal acts. This type of formalism, which is the subject of this research, can be presented in interaction with the will of individuals, which to the concept of the requirement of certain exclusive and binding forms in legal acts and the regulation and issuance of documents, and the lack of freedom in the form of legal acts in creating, transferring and the guarantee of commercial documents is contrary to the originality of consent or even the principle of freedom of expression of will.

Commercial documents in a special sense in terms of the role they have in the economic relations of individuals, especially merchants, follow certain systems and have certain characteristics. But the most basic feature of these documents is their formality. In the sense that the existence of intention and

* Corresponding Author: yosef.fazlijomer@gmail.com

How to Cite: Banaeioskoei, M., & Fazlijomer, Y. (2023). Formalism in Commercial Documents and its Interaction with Will. *Private Law Research*, 12(44), 221-254. doi: 10.22054/jplr.2023.73407.2743

declaration in the creation, transfer, guarantee, and even payment of commercial documents although necessary, is not sufficient, but the observance and application of the form is relevant and has consequences on it. In fact, the legal form is dependent on the will and is understood in interaction with it and it is: "an external and tangible element that discovers, completes, proves, supports or directs the inner will or replaces it." which is relevant in the realm of legal actions, on this basis, if the will is assumed to mean the creation, change, transfer or cancellation of a right or legal status, the discussion of the form in legal events will not be relevant, because the form in legal events is an empirical manifestation in their sensible face. Although this form can be effective in law, this form of influence has a philosophical basis and cannot be called a legal form. Special attention and special credit to the form in commercial documents are often the initiatives of merchants and have evolved throughout history and have been approved by the legislator, jurisprudence and legal doctrine in international conventions and different countries. Contrary to other branches of private law, including contract law, and the validity of the principle of the sovereignty of the will as an indisputable principle and a symbol of the growth and maturity of private law, basically, formalism causes slowness and sometimes complexity in the contractual and economic relations of individuals, especially merchants, while, considering the philosophy of the separation of commercial documents and also the basis of creating these documents, the appreciation of formalism in this branch of private law is based on speed, ease and reliability in commercial relations. On the same basis, the idea of replacing the commercial document with a banknote as a container of money (not money itself) is one of the important reasons and foundations for the creation and use of commercial documents, which has a close relationship with the general economic order, with the explanation that money is a form of credit resulting from the power and authority of the government, which may be poured into any format, whether it is a banknote, a credit card, a check, or digital currency. Therefore, commercial documents are not based on the basis of replacing that credit essence (money), but on the basis of being recognized as a container of money and a substitute for banknotes, which is the most obvious example of a container of money. This article tried, different from the researches, to analyze the concept and ratio of formalism interaction with will and its foundations in commercial documents.

Keywords: Commercial Documents, Formalism, Substitution, Banknote, Speed, Certainty and Economic Order.

شکل‌گرایی در اسناد تجاری و تعامل آن با اراده

دانشیار گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مجید بنایی اسکویی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

یوسف فضلی جمور*

چکیده

وجود قصد و اعلان آن در ایجاد، انتقال، ضمانت و حتی پرداخت اسناد تجاری به معنای خاص خود (برات، سفته و چک) لازم، ولی کافی نیست؛ بلکه رعایت اعمال شکل، موضوعیت دارد و مآلاً آثاری بر آن مترتب است. توجه ویژه و اعتباربخشی خاص به شکل در اسناد تجاری، غالباً از ابتکارات تجار بوده و در طول تاریخ تکامل یافته و در کنوانسیون‌های بین‌المللی و کشورهای مختلف مورد تأیید قانون‌گذار، رویه قضایی و دکترین حقوقی قرار گرفته است. برخلاف دیگر شاخه‌های حقوق خصوصی از جمله حقوق قراردادها و جاری بودن اصل حاکمیت اراده به عنوان یک اصل مسلم و نماد رشد و بلوغ حقوق خصوصی، اصولاً شکل‌گرایی موجب کندی و بعضاً پیچیدگی در روابط اقتصادی اشخاص به ویژه تجار می‌گردد، در حالی که شکل‌گرایی در اسناد تجاری با توجه به فلسفه جدایی حقوق تجارت و همچنین مبانی ایجاد اسناد تجاری، قدرتمتین مبتنی بر لزوم سرعت، سهولت و اطمینان در روابط تجار است. بر همین مبنا نیز سودای جایگزینی سند تجاری با اسکناس به عنوان ظرف پول (نه خود پول)، از علل و مبانی مهم ایجاد و استفاده از اسناد تجاری است که رابطه تنگاتنگی با نظم عمومی اقتصادی دارد. در این مقاله سعی شده است، متفاوت از پژوهش‌های انجام‌شده، مفهوم و نسبت تعامل شکل‌گرایی با اراده و مبانی آن در اسناد تجاری مورد تجزیه و تحلیل حقوقی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: اسناد تجاری، شکل‌گرایی، جایگزینی، اسکناس، سرعت، اطمینان و نظم اقتصادی.

مقدمه

اسناد تجاری به معنی خاص، به لحاظ نقشی که در روابط اقتصادی اشخاص به ویژه تجار دارند، از نظامات خاصی پیروی کرده و دارای اوصافی از جمله: وصف تجریدی، وصف تنجیزی،^۱ اصل استقلال امضاها و اصل عدم توجه به ایرادات در برابر دارنده بدون سوءنیت هستند، اما اساسی ترین ویژگی این اسناد، شکل گرا بودن آنها است. با وجود اهمیت این ویژگی، پژوهش های اندکی در این حوزه انجام شده و غالباً در مورد مبانی و چرایی این وصف مهم و همچنین نسبت آن با اراده، غفلت شده است.

شکل گرایی در حقوق به طور کلی در سه مقام کاملاً متفاوت از یکدیگر تجلی یافته است. اولین نوع شکل گرایی، شکل گرایی در قلمروی قاعده حقوقی است که از مباحث فلسفه حقوق و به مفهوم اعتبار قاعده حقوقی بر پایه معیار صوری و شکلی صرف، بدون توجه به کارآمدی و ارزیابی محتوایی آن استعمال می شود. به عبارت دیگر، قاعده حقوقی که تشریفات لازم را طی کرده باشد، محترم است، حتی اگر کارآمد نباشد یا مبانی و عوامل اولیه حقوق مانند: اقتصاد، فرهنگ و امثالهم را نادیده گرفته باشد.^۲ نوع دیگر شکل گرایی در قلمروی استدلال حقوقی (قیاس گرایی) و از مباحث منطق حقوق تلقی می شود و به معنای تأکید بر لفظ و شکل عبارات، حتی در مغایرت یا دست کم، نادیده گرفتن روح قانون به کار می رود.^۳ به این ترتیب، استدلال حقوقی در حقیقت به منطق صوری (قیاس استنتاجی) یا منطق ریاضی (نظام منطقی مستقل از داده های تجربی) تنزل می یابد که کارکرد آن الزام محاکم به

۱. برخی از این وصف به عنوان اصل بی قید و شرط بودن تعهدات اسناد تجاری یاد کرده اند (صفیری، اکرم؛ کریمی، فرزانه، «مبانی اصل بی قید و شرط بودن تعهدات اسناد تجاری در فقه و حقوق ایران»، دوفصلنامه فقه و حقوق خصوصی، سال سوم، شماره ۵، بهار و تابستان ۹۹، صفحات ۸۷-۶۵).

۲. برای مطالعه تفصیلی رجوع کنید به: کاتوزیان، ناصر، فلسفه حقوق، جلد اول، شرکت سهامی انتشار، چاپ هشتم، ۱۳۹۵، تهران: صص ۱۸۵-۱۵۰.

۳. تیب، مارک، فلسفه حقوق، ترجمه حسن رضایی خاوری، نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ دوم، ۱۳۸۶، مشهد، ص ۵۴.

فهم متن ماده قانونی و استنتاج منطقی (شامل کبری، صغری و نتیجه) از ماده قانونی است؛^۱ به همین دلیل، بعضاً آن را نظریه حقوقی مکانیکی می‌نامند.^۲ آخرین نوع از شکل‌گرایی به شکل‌گرایی در قلمروی اعمال حقوقی اختصاص دارد. این قسم از شکل‌گرایی که در تعامل با اراده اشخاص قابل طرح است، به مفهوم اشتراط شکل‌های معین انحصاری و الزام‌آور در اعمال حقوقی و تنظیم و صدور اسناد و آزاد نبودن شکل اعمال حقوقی در ایجاد، انتقال و ضمانت اسناد تجاری است که در مقابل اصالت رضا یا حتی اصل آزادی شکل اظهار اراده، قرار دارد.^۳

موضوع پژوهش حاضر، شکل‌گرایی در مفهوم اخیر است و دو مفهوم اول و دوم را دربرنمی‌گیرد. ایجاد، انتقال و ضمانت اسناد تجاری که همگی در قلمروی اعمال حقوقی قرار می‌گیرند، در مقایسه با دیگر اعمال در نظم حقوقی که غالباً شکل‌گرایی در آنها معدوم و بر پایه اصل حاکمیت اراده منعقد می‌گردند، شکل دارای اهمیت ویژه‌ای است. آنچه در پژوهش حاضر به آن پرداخته شده و آن را از سایر پژوهش‌های مشابه متمایز ساخته است، مبانی و اهمیت ویژه به شکل و تبیین مفهوم شکل و شکل‌گرایی جدید است که معطوف به عقلانیت و ابزار نیل به اهداف جدید در حوزه‌های حقوقی، اقتصادی و اجتماعی می‌باشد که در مقابل شکل‌گرایی مضیق و سنتی (حقوق روم) قرار دارد که به سبب مقتضیات تمدن صنعتی و همچنین الزامات تجاری، اگر نگوییم منسوخ، قدرمتیقن کم‌رنگ شده است. بر همین مبنا، مباحث آتی این مقاله به تحلیل حقوقی مفهوم شکل‌گرایی و نسبت آن با اراده و مبانی آن در اسناد تجاری اختصاص دارد.

1. Beccaria, Cesare, (2012), *On Crimes and Punishments and Other writings* "The interpretation of the laws (Chapter 4)", Edited by Richard Bellamy, Translated by Richard Davies, Cambridge, Cambridge University Press. pT14.15.

۲. راسخ، محمد، پورسعیدآقایی، سیدحمید، «نگاهی انتقادی به شکل‌گرایی در حقوق»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱۹، شماره ۸۰۶، ۱۳۹۵، ص ۷۲.

۳. قاسمی، محسن، شکل‌گرایی در حقوق مدنی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۸، تهران، ص ۱۶.

۱. مفهوم شکل‌گرایی

شکل‌گرایی^۱ در مفهوم لغوی و عام خود به معنی اصالت شکل یا دل‌بستگی به شکل است،^۲ اما مفهوم و معنای مشخص و روشن و مورد‌اتفاقی بین علمای حقوق وجود ندارد. برخی از حقوق‌دانان شکل‌گرایی را خصوصیت نظامی می‌دانند که در آن فرم یا شکل، حاکم بر ماهیت و محتوای عمل حقوقی است، به طوری که انجام تشریفاتی که از پیش تعیین شده‌اند، برای تشکیل و اثرگذاری عمل حقوقی کافی‌اند، بدون اینکه به عناصر دیگری از جمله قصد و اراده فاعل، نیاز باشد.^۳ این نظر محل ایراد است؛ زیرا تنها فرضی که شکل جایگزین اراده می‌شود را پوشش می‌دهد. این دیدگاه در نظام حقوقی روم باستان مرسوم بوده و امروزه کاربرد چندانی ندارد. برخی دیگر، شکل‌گرایی را منحصر به مرحله ثبوت عمل حقوقی می‌دانند و بر این باورند که دلیل اثبات، به مثابه شکل و فرم، معیار و ضابطه‌ای برای به‌قاعده بودن (مشروع بودن) یک عمل حقوقی و انطباق آن با اراده عمومی است. در نتیجه، شکلی که یک عمل حقوقی را می‌پوشاند، یک دلیل اثباتی از پیش فراهم شده است.^۴ در پاسخ به این نگرش پُر واضح است که شکل، صرفاً به خاطر اثبات یک عمل حقوقی به وجود نیامده و اثبات، تنها یکی از کارکردهای شکل است. بعضی مصداق شکل‌گرایی را فقط منحصر به زمانی می‌دانند که شکل معین و انحصاری، شرط صحت عمل حقوقی باشد.^۵ آنان حدّ وسطی برای شکل در نظر نگرفته‌اند و تابع منطق «یا همه چیز یا هیچ» هستند؛ به گونه‌ای که اگر شکل،

1. Formalisme

۲. همان، ص ۴۸.

3. A.Levy, Bruhl, Aspects sociologiques do droit, p.85, cite' par F.A.Abdalla, op.cit., p 538.

به نقل از؛ همان، ص ۴۹.

4. Larombiere, Theorie et pratique des obligations, T.1, p.363, cite' par F.A.Abdalla, op.cit., p.539.

به نقل از همان، ص ۴۹.

۵. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد اول، کتابفروشی اسلامیة، چاپ چهاردهم، ۱۳۷۳، تهران، ص ۱۷۴؛ بهرامی احمدی، حمید، حقوق تعهدات و قراردادها (با مطالعه تطبیقی با فقه مذاهب اسلامی و نظام‌های حقوقی)، انتشارات دانشگاه امام صادق، چاپ اول، ۱۳۹۰، تهران، ص ۱۱۳.

شرط صحت عمل حقوقی بود، آن عمل شکلی است و اگر تأثیر شکل در مرحله وجود، شرط صحت نبود، آن عمل حقوقی، رضایی است. این نظر به رغم برخوردار بودن از مزیتی بیش از نظرات قبل، نمی تواند مفهوم کاملی از شکل گرایی را بیان کند. هر چند شکل گرایی بدین معنا، بالاترین مرتبه شکل گرایی است، اما این دیدگاه، مراتب دیگر شکل گرایی را نادیده می گیرد. برخی دیگر شکل گرایی را معطوف و منحصر به دو مقام تشکیل و اثبات عمل حقوقی نموده اند.^۱ این نظر نیز همانند دیدگاه قبلی، شکل گرایی را محدود به دو مقام کرده که به این نظر نیز همان ایراد قبلی وارد است؛ زیرا مراتب و مفهوم شکل گرایی را به طور کامل پوشش نداده و به این موضوع توجه نکرده است که شکل، علاوه بر مقام وجود و اثبات عمل حقوقی، مراتب دیگری از جمله کاشفیت اراده، جانشینی اراده، حمایت کننده اراده، هدایت کننده اراده و تکمیل کننده اراده را نیز دارد.

ایرینگ که برداشت موسعی از شکل گرایی دارد، آن را عبارت از لزوم رعایت شکل معین برای اظهار اراده می داند، به طوری که تخلف از آن، نفس عمل حقوقی را مواجه با ضمانت اجرا می سازد.^۲ این نظر به رغم گستردگی که دارد، اما شکل هایی که ضمانت اجرای آنها، شخص فاعل را تحت تأثیر قرار می دهد، پوشش نمی دهد و همچنین جنبه اثباتی شکل را نادیده گرفته است.

بنا بر آنچه که از دیدگاه های مختلف بیان شد و توجه به اجزای شکل گرایی و استقراء در مصادیق گوناگون آن در حقوق خصوصی، می توان گفت منظور از شکل گرایی عبارت است از: «اصالت شکل های معین و انحصاری که دارای ضمانت اجرا» می باشند. در این تعریف سه عنصر برای شکل ضرورت دارد: اول، وجود شکل معین و خاص؛ به این معنی که شکل خاصی باید موجود باشد تا شکل مفهوم پیدا کند. برای مثال، در حقوق اسناد تجاری می توان برای ظهنویسی شکل معین امضا یا مهر را فرض کرد. دوم، انحصاری و غیرقابل جایگزین بودن شکل است. بدین توضیح که خود شکل موضوعیت دارد و در مثال

۱. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، ص ۲۶۹؛ جعفری لنگرودی، محمدجعفر، تأثیر اراده در حقوق

مدنی، انتشارات گنج دانش، چاپ سوم، ۱۳۹۲، تهران، ص ۳۷.

۲. به نقل از قاسمی، محسن، منبع پیشین، ص ۵۲.

بالا آنچنان که در حقوق اسناد تجاری وجود دارد، شکل معین امضا نیاز است که ظهرونیستی صحیح تلقی گردد و هیچ شکل دیگری نمی تواند جایگزین آن گردد. سوم، شکل باید دارای ضمانت اجرا باشد، بدین معنی که عدم رعایت آن شکل، ماهیت، وجود یا اثرگذاری عمل حقوقی در یکی از مراتب و درجات را تحت تأثیر قراردادده و یا فاعل عمل حقوقی را با مسئولیت مدنی یا کیفری مواجه سازد.

۲. نسبت شکل و اراده

حقوق دانان اراده را «حرکت نفس به سوی کار معین پس از تصوّر و تصدیق منفعت آن»^۱ تعریف کرده اند که خود به دو دسته اراده باطنی و اراده ظاهری تقسیم می گردد.^۲ بحث در مورد ماهیت اراده و مباحث مرتبط با آن از حوصله این تحقیق خارج و نیازمند پژوهشی مجزا می باشد، لذا مباحث آتی به بررسی نسبت های مختلف شکل در تعامل با اراده حقوقی اختصاص دارد.

۲-۱. شکل به عنوان کشف کننده اراده

تعامل شکل با اراده در غالب شاخه های حقوق خصوصی به گونه ای است که اصولاً شکل به عنوان مظهر اراده باطنی ظاهر می شود. این اشکال که ممکن است به صورت گفتاری، نوشتاری یا فعل باشند، وسیله ای برای کشف اراده واقعی به شمار رفته و طریقت دارند. چنانکه ماده ۱۹۱ قانون مدنی تعامل شکل با اراده باطنی را چنین بیان می نماید: «عقد محقق می شود به قصد انشا به شرط مقرون بودن به چیزی که دلالت بر قصد کند.» در حقیقت شکل به عنوان کاشف اراده، جانشین پذیر بوده و تا جایی دارای اعتبار است که با قصد باطنی مطابقت داشته و از آن پیروی نماید. از این رو اگر اراده واقعی شخصی بر انعقاد اجاره باشد ولی از الفاظ (شکل) خرید و فروش استفاده کند، عقدی محقق نمی شود؛ زیرا شکل (بیان

۱. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۹۲، تهران، ص ۲۴.

۲. برای مطالعه تفصیلی در مورد اراده رجوع کنید به: کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، ص ۲۱۳ به بعد.

الفاظ) کاشفیت ندارد و مطابق با آنچه که اراده باطنی طرفین قرارداد بوده است، نمی‌باشد (ماقصد لم يقع و ما وقع لم یقصد).^۱ قاعده تبعیت عقد از قصد، از بدیهیات قواعد عمومی قراردادها است و هم در نفس بیان اراده و هم در تطابق قصد و عقد، حائز اهمیت است.^۲

۲-۲. شکل به عنوان جانشین اراده (موضوعیت داشتن خود شکل)

گاهی شکل آنچنان اهمیت می‌یابد که خود کارکرد سازنده دارد و اراده باطنی و واقعی را نادیده می‌گیرد و به واقع، جانشین آن می‌شود. جانشینی شکل به جای اراده واقعی طرفین را می‌توان در اعمال حقوقی مشاهده کرد. در حقوق روم، اعمال حقوقی، مجرد و مستقل از اراده واقعی و باطنی اشخاص تلقی می‌شدند و مآلاً وجود، ماهیت و نیروی الزام آور آنها هیچ وابستگی به اراده باطنی اشخاص نداشت و تنها شکل معین و خاص عمل بود که ماهیت و وجود اعمال حقوقی را تعیین می‌کرد؛ به گونه‌ای که اگر طرفین، قصد خرید و فروش داشتند اما به اشتباه الفاظ و تشریفات ویژه هبه را به کار می‌بردند، عمل آنها هبه محسوب می‌شد و خلاف آن قابل اثبات نبود؛ زیرا شکل در اعمال حقوقی مجرد در مفهوم رومی خود، سازنده ماهیت، محتوا و عین اراده بود و بر اراده باطنی اشخاص، حکومت تام و مطلق داشت و به همین دلیل نیز عیوب اراده و فقدان یا نامشروع بودن سبب، در اینگونه اعمال هیچ تأثیری نداشت. وانگهی تفوق شکل بر اراده اشخاص در اعمال حقوقی مجرد تا بدانجا پیش رفته بود که پایان رابطه حقوقی ناشی از این گونه اعمال نیز شکلی بود و نیاز به انجام تشریفات شکلی خاصی داشت، به طوری که صرف انجام تعهد کافی نبود.^۳ در حقوق جدید می‌توان مصادیقی از جانشینی شکل بر اراده را در اسناد تجاری دید. به عنوان مثال، آنچنان که ماده

۱. نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، جلد بیست و دوم، نشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ دهم، ۱۳۷۴، تهران، صفحه ۲۱۸.

۲. عاملی، جواد، مفتاح الکرامه فی شرح القواعد، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۹ ق، ج ۱۳، ص ۵۵۴.

3. Josserand, Cours de droit civil, t.2, n.138, M.A.afia, L'acte juridique abstrait, n.2.6, p.25-38.

به نقل از: قاسمی، محسن، منبع پیشین، ص ۳۷.

۲۲۵ قانون تجارت اشعار می‌دارد: «هنگامی که در سند تجاری دو مبلغ به حروف وجود دارد، مبلغ کمتر معتبر است، حتی اگر شخص در نوشتن آن دچار اشتباه شده باشد».^۱

۲-۳. شکل به‌عنوان حمایت‌کننده اراده

یکی از کارکردهای مهم شکل در حقوق جدید، حمایت از شخص انجام‌دهنده عمل حقوقی و همچنین اشخاص ثالث است. بر همین مبنا، لزوم تنظیم سند رسمی یا عادی حاوی اطلاعات لازم، فرصت کافی برای طرفین را فراهم می‌سازد تا بتوانند با تأمل، تفکر، دقت و مشورت کافی، از تمام جوانب عمل حقوقی مورد نظر خود آگاهی یابند و به‌واسطه وضوح و روشنی حاصل از فرم و شکل مقرر، از تردید و جهالت و عدم اطمینان به‌درآمده و در نهایت به‌گونه‌ای معقول تصمیم‌گیری نمایند^۲ و در تنظیم، صدور،^۳ انتقال (ظهنویسی) و ضمانت سند تجاری، پیش از امضای سند، میزان و قلمروی مسئولیت خود را دریابند.

۲-۴. شکل به‌عنوان ارشادگر و هدایت‌کننده اراده

این نوع شکل‌گرایی که هدف اصلی آن، اجرای سیاست‌های کلان حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است، اصولاً اشخاص را مکلف می‌کند اراده خود را در چارچوب‌های معین و ازپیش تعیین‌شده ابراز کنند. بعضی اشکال و فرم‌های چاپی موجود و مورد استفاده در ادارات و مراحل اداری ثبت و گرفتن مجوز از مراجع ذی‌صلاح، قالب‌هایی هستند که اراده افراد را به سوی سیاست‌های ازپیش تعیین‌شده اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هدایت می‌کنند. تصور ساماندهی امور حقوقی و تنظیم روابط اجتماعی، کاهش هزینه، اخذ مالیات و بسیاری از علل دیگر، مبانی تمایل دولت‌ها برای اعمال این نوع شکل‌گرایی است.^۴

۱. علاوه بر این، از آنجا که بین دو مبلغ اختلاف است، قدرمتیقن مبلغ کم بر ذمه متعهد قطعی است، ولی مبلغ بیشتر را نمی‌توان با شک و تردید بر ذمه متعهد نهاد، مگر اثبات شود ولذا اصل بر عدم زیادت است.

۲. همان، ص ۳۹.

۳. بدیهی است به صرف تنظیم یا تحریر سند تجاری حتی به نام شخص معین، بدون اینکه تسلیم ارادی واقع شود، صدور معنا و مفهوم ندارد.

۴. مازو، دروس حقوق مدنی، جلد دوم، شماره ۶۷ به نقل از؛ کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، شرکت سهامی انتشار، چاپ سیزدهم، ۱۳۹۵، تهران، ص ۲۹۶.

۲-۵. شکل به عنوان اثبات کننده اراده

هر آنچه که در عالم ثبوت تحقق یافته است، الزاماً نمی توان اثبات کرد و مآلاً تسجیل ماوقع به ویژه به هنگام اختلاف و اقامه دعوی از اهمیت زیادی برخوردار است. طرق اثبات اعمال حقوقی متنوع است و شکل نیز می تواند کارکرد اثباتی داشته باشد. برای مثال، مطابق مواد ۴۶ و ۴۷ قانون ثبت اسناد و املاک، ثبت برخی از اسناد، مانند کلیه عقود و معاملات راجع به عین یا منافع املاکی که قبلاً در دفتر املاک ثبت شده، صلح نامه، هبه نامه و شرکت نامه اجباری است. ضمانت اجرای عدم ثبت نیز وفق ماده ۴۸ قانون یادشده، عدم پذیرش آنها در ادارات و محاکم است. مقنن در جهت برقراری نظم عمومی اقتصادی، طرفین قرارداد را ملزم می کند، مفاد تراضی خود را مطابق شکل و فرم خاصی در دفاتر اسناد رسمی به ثبت برسانند؛ زیرا با سند عادی نمی توان وقوع معامله را در دادگاه اثبات کرد. به عبارت دیگر، هر چند معاملات بدون تشریفات صحیح است، اما با سند عادی اثبات نمی شوند.^۱ همچنین است سند تجاری در قالب ظهنویسی که الزاماً باید در خود سند یا برگه ضمیمه باشد تا انتقال صحیح و در نتیجه مسئولیت انتقال دهنده قابل استناد باشد.^۲

۲-۶. شکل به عنوان تکمیل کننده اراده

بعضی از مواقع، شکل نه به عنوان جانشین اراده، بلکه در مقام تکمیل کننده آن عمل می کند. بدین توضیح که شکل به عنوان شرط اضافه ای همراه با ایجاب و قبول طرفین، اراده را محقق می سازد. در حقیقت، بدون وجود شکل، اراده طرفین بر تحقق عمل حقوقی کامل نیست. مصداق بارز شکل به عنوان تکمیل کننده اراده واقعی، در عقود عینی قابل ملاحظه است. برای

۱. همان، ص ۲۷۴.

۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، انتشارات سمت، چاپ نوزدهم، تابستان ۱۳۹۳، تهران، ص ۹۹. برای مطالعه در این مورد رجوع کنید به: محسنی، سعید؛ رباطی، مهسا و اسفندیاری تهمنه، «واکاوی اصل انعکاس حقوق و تعهدات برواتی در خود سند تجاری در فرایند صدور و گردش»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۸، ص ۹۵.

مثال، تسلیم عین موهوبه، موقوفه یا قبض در وصیت تملیکی از مواردی است که شکل در کنار توافق متعاقدين، اراده را محقق و عقد را برای طرفین لازم می‌کند.

۲-۷. تعریف برگزیده شکل

بحث از اراده حقوقی^۱ بسیار مفصل و خارج از حوصله این مقاله است، اما از مطالبی که پیش‌تر بیان شد، چنین نتیجه گرفته می‌شود که شکل تابعی از اراده و در تعامل با اراده حقوقی معنا و مفهوم پیدا می‌کند. قدر جامع تعاریف ارائه شده در خصوص شکل در تعامل با اراده، عبارت از: «عنصر خارجی و محسوسی که اراده باطنی را کشف، تکمیل، اثبات، حمایت یا هدایت کرده و یا جایگزین آن می‌شود»؛ بنابراین اگر اراده به مفهوم ایجاد، تغییر، انتقال یا اسقاط یک حق یا وضعیت حقوقی فرض شود، بحث از شکل در وقایع حقوقی موضوعیت نخواهد داشت؛ زیرا شکل در وقایع حقوقی، آنچنان که بعضی اظهار داشته‌اند، تجلی تجربی و محسوس صورت معقول آنها است. هرچند این شکل می‌تواند در حقوق تأثیرگذار باشد، اما این تأثیر شکل، مبنای فلسفی دارد و نمی‌توان آن را شکل حقوقی نامید.^۲

۳. مبانی شکل‌گرایی در اسناد تجاری

اولین و مهم‌ترین سؤالی که در خصوص شکل‌گرایی در اسناد تجاری به ذهن متبادر می‌شود، مبانی و فلسفه شکل‌گرایی است که بسیار مهم و کاربردی بوده و هر ذهن کنجکاوی را به خود مشغول می‌کند، اما سرچشمه این توجه به شکل چیست و رعایت شکل خاص برای بیان اراده از کجانشأت می‌گیرد و چه چیزی آن را توجیه می‌کند. در حالی که در اغلب نظام‌های حقوقی، اصالت رضا و اصل آزادی شکل، حکم فرما است.^۳

۱. برای مطالعه تفصیلی درباره اراده حقوقی رجوع کنید به: جعفری لنگرودی، محمدجعفر، تأثیر اراده در حقوق مدنی، کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، ص ۲۱۲ به بعد.

۲. قاسمی، محسن، منبع پیشین، ص ۴۲.

۳. برای دیدن مفاد اصل در حقوق ایران رجوع کنید به: کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، صفحه ۱۴۴ و ۱۴۴ و برای دیدن رضایی بودن غالب قراردادها در حقوق انگلیس رجوع کنید به:

Richards, P.H., Law of Contract, 10th Edition, Sweet and Maxwell, London, :1999, P.93

برهمن مینا، مباحث آتی این مقاله در جهت پاسخ به این سؤالات و یافتن فلسفه شکل‌گرایی در اسناد تجاری اختصاص دارد. مبانی شکل‌گرایی متعدد و متنوع است که سعی شده به اجمال به آنها اشاره گردد.

۳-۱. جایگزینی اسناد تجاری به‌جای اسکناس

یکی از مبانی و حتی اهداف اسناد تجاری،^۱ جایگزین شدن آن با اسکناس است. بی‌دلیل نیست، به‌رغم اینکه در نظام حقوقی ایران صدور، انتقال و ضمانت در چک، عمل تجاری تلقی نمی‌شود،^۲ در علم اقتصاد، چک در شمار انواع پول و در کنار اسکناس به کار می‌رود و از آن به‌عنوان پول اعتباری،^۳ پول ثبیتی یا پول تحریری نام برده شده است.^۴

بر خلاف عقیده رایج^۵ که سند تجاری را جایگزین پول دانسته‌اند، باید گفت: «مبنای اسناد تجاری، جایگزین شدن به‌جای اسکناس است؛ زیرا پول یک ذات اعتباری ناشی از قدرت و اقتدار دولت می‌باشد که ممکن است در هر قالبی ریخته شود، خواه آن قالب اسکناس باشد یا کارت اعتباری یا چک و یا رمزارزهای دیجیتال؛ بنابراین اسناد تجاری بر این مبنا استوار نیستند که جایگزین آن ذات اعتباری (پول) شوند، بلکه بر این مبنا استوارند که به‌عنوان ظرف پول و جایگزینی برای اسکناس که بارزترین مصداق ظرف پول است، شناخته شوند.

۱. همان‌طور که برهن است، بین مبانی و اهداف به‌رغم اینکه نقاط و وجوه اشتراک وجود دارد، با هم متفاوت‌اند. با این توضیح که مبانی معطوف به فلسفه، چرایی و ضرورت قواعد حقوقی اشاره دارد، در حالی که اهداف آمال و آرزوهای است که قرار است به آن دست یافت.
۲. ماده ۳۱۴ قانون تجارت.

3. Fiat money

۴. فرجی، یوسف، پول، ارز و بانکداری، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، ۱۳۷۷، تهران، ص ۴۱ - قدیری اصل، باقر، نظریه‌های پولی پول، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸، ص ۳۷ - کلباسی، ناهید، موضوعاتی در پول و بانک، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۵، تهران، ص ۲۷.

۵. کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، نشر میزان، چاپ ششم، ۱۳۹۳، تهران: ص ۱۸ - سکوتی نسیمی، رضا، مباحثی مباحثی تحلیلی از حقوق اسناد تجاری، انتشارات مجده، چاپ اول، ۱۳۹۳، تهران، ص ۱۱۸ - بهرامی، بهرام، حقوق تجارت «کاربردی»، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه، چاپ دوم، ۱۳۸۲، تهران، ص ۳۷.

غالب اقتصاددانان‌ها و حقوقدانان‌ها با پیروی از عرف، اسکناس را پول می‌گویند. عرف مفهوم پول را درک می‌کند؛ زیرا غرض از اطلاق لفظ پول بر چیزی، فایده‌ای است که از آن می‌برند و عرف به‌جای مفهوم، به کارکرد پول توجه دارد؛ لذا در محاورات عامیانه به اسکناس که در واقع ظرفی برای پول است، لفظ پول اطلاق می‌شود.^۱

بحث در مورد ماهیت پول (به معنای حقیقی) به‌رغم ظاهر ساده‌ای که دارد، در حقیقت پرستی بسیار مهم و پیچیده است و چنان‌که برخی گفته‌اند، مانند شناسایی ابرهای تیره و تاری در حال حرکت است؛^۲ بنابراین ورود به این ماهیت پیچیده، نخست در حوزه علم اقتصاد و متخصصین آن است و دوم، چنان‌غامض و گسترده است که در این پژوهش نمی‌گنجد و نیاز به تحقیقی جداگانه دارد.^۳

با این وجود، می‌توان پول کنونی^۴ را برعکس مسکوکات طلا و نقره و به‌تبع آن درهم و دینارهای اولیه که ارزش ذاتی داشته و ارزش اعتباری آنان بسیار ناچیز بوده است،^۵ مالی اعتباری دانست که تمام اعتبارش را به حکم قانون و ناشی از قدرت و اقتدار دولت به‌دست می‌آورد. چنان‌که برخی نیز گفته‌اند این ذات اعتباری باید در جایی ثبت گردد و یکی از آن ظروف، اسکناس است؛ بنابراین اسکناس در حقیقت ظرف پول است و اطلاق پول بر آن صحیح نیست.^۶ در نتیجه از لحاظ حقوقی، اسکناس اگرچه مال نیست، اما سند ثبت مال است

۱. کمیجانی، اکبر؛ عربی، هادی؛ توسلی، محمداسماعیل، بررسی و نقد نظریه‌های اندیشه‌وران اقتصادی غرب درباره ماهیت پول، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هفدهم، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۱، ص ۱۳۸.

2. Schumpeter, J.a, History of Economic Analysis, Routledge, London and NewYork, 1994, p. 289.

۳. برای مطالعه تفصیلی در باره ماهیت پول رجوع کنید به: توسلی، محمداسماعیل، «تحلیل ماهیت پول»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۸، ۱۳۹۱، صص ۱۳۰-۱۰۷. برای مطالعه ماهیت فقهی، مثلی یا قیمی بودن پول رجوع کنید به: رهبر، مهدی؛ خطیبی، منیره، «ماهیت پول از منظر فقه اسلامی»، دوفصلنامه فقه مقارن، سال پنجم، شماره ۹۰، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۵ و ۳۹.

۴. در حال حاضر پول رسمی کشور مطابق با ماده ۲ قانون پولی و بانکی کشور فقط در قالب اسکناس و سکه‌های فلزی قابل انتشار است.

۵. ابراهیمی، محمدحسین، پول، بانک، صرافی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۶، قم، ص ۲۹.

۶. توسلی، محمداسماعیل، پیشین، ص ۱۲۴.

و تصرف آن دلیل مالکیت است.^۱ در این سند برای اینکه نشان داده شود از سوی دولت و به‌پشتوانه اقتدار حکومت صادر شده و همچنین برای جلوگیری از تقلب، از کاغذها و لوگوهای خاصی استفاده شده است. شکل‌گرایی در سند حاوی پول (اسکناس)، بالاترین نوع از شکل‌گرایی است؛ بدین معنی که سند به محض صدور (با رعایت تشریفات) به حدی موضوعیت می‌یابد که انگار خود پول است.

اگرچه جایگزین شدن اسناد تجاری با اسکناس هنوز به مرحله بلوغ نرسیده است، اما با بسترسازی و اعتماد عامه مردم به آنها و همچنین وضع مقررات مناسب می‌توانند به سودای خود برسند و به‌عنوان ظرف پول شناخته شوند. آنچه‌آن که در حال حاضر با وجود اینکه قانون، انعکاس پول در چک‌های بانکی را به رسمیت نمی‌شناسد، ولی در بین عموم، چک‌های موصوف با اسکناس که ظرف رسمی پول است، هیچ تفاوتی ندارند.

۳-۲. رعایت اصول سرعت، سهولت و اطمینان

از میان راه‌های قانونی مانند ارث، وصیت و امثالهم، مهم‌ترین راه رسیدن به مالکیت، عقود و معاملات است. مشهود است که در این مقررات سند به کلی نهان و غایب است که البته تعجیبی هم ندارد، زیرا در این وادی، تعهد، نقش درجه دوم و فرعی ایفا می‌کند و وسیله‌ای جهت رسیدن به منظور نهایی یعنی مالکیت است. پس سندی که نسبت به نفس تعهد، فرعی به‌شمار می‌رود، نمی‌تواند موضوع بحث قرار گیرد. برای مثال، شخص غیرتاجری که معاملات معدودی را انجام می‌دهد، قطعاً با نیت و قصد انجام معامله و کسب سند به‌عنوان ابزار اثباتی نیست، زیرا برای وی نفس انجام معامله، موضوعیت ندارد و به‌طریق اولی صدور سند به‌عنوان ابزار اثباتی به مراتب از اهمیت کمتری برخوردار است. اساساً هدف اصلی هر یک از متعاملین در یک قرارداد، دستیابی به موضوع معامله است،^۲ اما سند در روابط بازرگانان با فاصله گرفتن از مفاهیم سنتی، مسیر دیگری را طی کرده است. از قرن نوزدهم و با آغاز دوره ماشینیزم و توسعه صنعت، مفهوم جدیدی از سرمایه در جوامع غربی و پس از

۱. کاویانی، کورش، پیشین، ص ۱۷.

۲. صقری، محمد، حقوق بازرگانی «اسناد» گزیده آموزشی، شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۸۰، تهران، ص ۱۰.

آن در اغلب نظام‌های حقوقی شکل گرفت و برخی از مفاهیم حقوق سنتی را دگرگون کرد. در این تحول شگرف، مالکیت به‌رغم جایگاه ویژه، در معاملات طرفین رنگ باخت و بدین ترتیب اصل جای خود را به فرع داد.^۱

برهمن مینا، امروزه معاملات عمده‌ای که تاجر روزانه انجام می‌دهد، نتیجه این تفوق فرع بر اصل است؛ زیرا تاجر مالکیت را در پس معامله می‌بیند. هدف تاجر در انجام معاملات انبوه، برخلاف یک شهروند عادی که هدفش تسلط و استفاده از موضوع معامله می‌باشد، دستیابی به سود حاصل از آنها است. تاجر برای تحقق معاملات گسترده و به تبع آن انتفاع بیشتر، نیاز به سرعت و سهولتی دارد که با امنیت همراه باشد و به او ظنی قابل اعتماد دهد که اگر در معامله‌ای به شکل سند اعتماد کرد، این اطمینان باعث از بین رفتن دست‌رنج و اندوخته‌هایش نشود.

کثرت و تنوع معاملات تجاری، معاملات غیر تجاری (مدنی) را تحت شعاع قرار داده است. امروزه قواعد حقوق مدنی که به‌طور معمول عموم جامعه را مخاطب قرار می‌دهد، قدرت پاسخ به انتظارات تجار به‌عنوان قشری خاص از جامعه که اهداف متفاوتی را دنبال می‌کنند، ندارد و به معاملات آنان سرعت، سهولت و اطمینان نمی‌بخشد. تاجری را فرض کنیم که روزانه ده‌ها معامله انجام می‌دهد. اگر وی را ملزم به رعایت قواعد حقوق مدنی کنیم و از او بخواهیم که در تبادل اسناد، قصد واقعی طرف معامله را در نظر بگیرد و نه شکل و فرم ظاهر سند را، آیا روزانه نصف آن معاملات را می‌تواند انجام دهد؟ قطعاً پاسخ به این پرسش مثبت نخواهد بود؛ زیرا او نمی‌خواهد که مال خود را با کاغذ پاره‌ای مبادله کند که هر لحظه ممکن است با ایراداتی مواجه گردد و هر روز در محاکم حاضر شود و صحت نقل و انتقالات قبلی سندی را که در دست دارد اثبات کند. برهمن مینا، تجارت امروز، نیازمند سرعت و سهولتی است که توأم با اطمینان و ثبات معاملات باشد و در این بین، چاره‌ای جز تمسک به شکل‌گرایی در اسناد تجاری و فرض صحت اعتبار ظاهر سند نیست.

۱. صقری، محمد، «چهره سند در حقوق خصوصی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره سوم، شماره دوازدهم،

شکل‌گرایی در اسناد تجاری باعث می‌شود اثر انتقالی ظهنویسی علی‌رغم حق مالک واقعی، به نفع هر دارنده بدون سوءنیتی برقرار گردد، به این معنی که اگر سند بر اثر حدوث واقعه‌ای از دست مالک آن خارج گردد، دارنده‌ای که سند را براساس شکل و ظاهر متن سند به دست آورده است، ملزم به استرداد نخواهد بود، مگر اینکه سند را با سوءنیت کسب نموده یا در پذیرش آن تقصیری سنگین مرتکب شده باشد.^۱ این قاعده براتی که ریشه در حقوق ژرمنی دارد، مخصص قواعد مالکیت دانسته می‌شود و در توجیه آن استدلال شده است که هم از حیث ملاحظات عملی و هم از جهت قاعده عدم تأثیر ایرادات، حق دارنده بدون سوءنیت بر حق صاحب برات ترجیح دارد. اگر مالک متضرر از گم شدن سند تجاری بتواند ورقه را از دارنده‌ای که بدون سوءنیت سند را قبول کرده است، استرداد کند دیگر داد وستد این اوراق در معاملات بازرگانی هیچ‌گونه تضمین جدی به فروشندگان کالا نخواهد داد و به دنبال آن گردش اسناد تجاری با عدم اعتماد عامه روبه‌رو گردیده و نقش آن به عنوان پول تجاری تضعیف می‌گردد.^۲ مطابق قواعد انصاف در حقوق انگلیس نیز هرگاه دارنده سند تجاری، آن را از کسی انتقال گرفته باشد که خوانده (مسئول پرداخت) می‌توانست در برابر او به تهاتر استناد نماید، در این صورت، خوانده نمی‌تواند در برابر چنین دارنده‌ای که با حسن نیت به دادگاه مراجعه نموده و دارنده با حسن نیت محسوب می‌شود به تهاتر مبلغ مندرج در سند با طلب خود از انتقال‌دهنده آن، استناد کند. به واقع، دارنده سند جاهل به وجود عیوب و ادعاهای در پناه اصل عدم توجه به ایرادات قرار گرفته و حقوقی بیش از انتقال دهنده برای وی قابل تصور است.^۳

اسناد تجاری که مبنای آنها آسان نمودن روابط تجاری و جایگزینی اسکناس است، باید مزایای نسبت به دیگر ظروف پول از جمله اسکناس داشته باشند و به روند معاملات انبوه

۱. بند دوم ماده L514.11 قانون تجارت فرانسه

۲. صقری، محمد، «اعتبار صحت ظاهری در حقوق تجارت (بحثی در حقوق ایران و فرانسه)»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره ۱۶، شماره ۵۳، بهار ۱۳۹۰، صص ۱۰۶ و ۱۰۷.

3. Batra, V. K & Kalra, N. K. Mercantile Law. New Delhi: Tata McGraw Publishing 1988:p308: Mann, Richard A & Roberts, Barry S. Business Law, USA (Mason). South. Western Learning. 2007.

تجّار، سرعت و سهولت ببخشند، تا اشخاص بتوانند معاملات خود را بدون ترس و بدون کاوش در روابط قبلی که مستلزم وقت و مشقّت فراوان و در مواردی تکلیف مالایطاق است، انجام دهند؛ بنابراین مطالب آتی جهت درک بهتر ضرورت و اهمیت سرعت و سهولت و عمده مشکلات اسکناس که موجب تولد اسناد تجاری شده است، تا بتواند در راستای اهداف ترسیم شده گام نهد و گره‌ای از مشکلات بازرگانان بگشاید، اختصاص دارد.

۳-۲-۱. مدت پذیر بودن اسناد تجاری

معروف است که اغلب معاملات تجّار مبتنی بر نسیه است و معاملات نقدی در موارد شاذ و نیاز فوری یا خاص انجام می‌شود. معاملات مؤجّل دلائل متعددی دارد: گاه برای کسب سود و انجام معاملات بیشتر است و گاه نقدینگی تجّار کافی نیست و نیازمند کسب اعتباری است که صرفاً در آینده توان پرداخت ثمن معامله را دارد. برای مثال، تاجر تمایل به انجام معامله‌ای دارد که به ظن قوی، سودی سرشار در پی دارد و او قبلاً وجوه نقد خود را صرف معاملات دیگری نموده است؛ بنابراین یا باید از معامله چشم‌پوشی کند و انجام معامله را موکول به زمان دیگری کند که خود موجب کاهش معاملات می‌شود یا باید از اعتبار خود بهره‌گیرد و دست به انجام معامله نسیه بزند و مهلتی را از فروشنده درخواست کند. چنین اقدامی با سند تجاری به‌عنوان ابزار پرداخت ثمن قابل تحقق است.

از طرف دیگر فروشنده کالا نیز نمی‌خواهد کالای خود را به تاجر بدهد و به تعهد مدنی از جانب خریدار اکتفا کند و هر لحظه منتظر عدم پرداخت وجه در موعد معین و گرفتار شدن در دادرسی و تشریفاتش گردد. گاه ممکن است فروشنده، این نگرانی را نداشته و به شخص خریدار اعتماد دارد، ولی خود نیاز به وجه نقد دارد. در این حال باز هم پذیرش سند تجاری می‌تواند هم برای خریدار و هم فروشنده مفید باشد؛ زیرا پس از دریافت می‌تواند با تنزیل سند مؤجّل و دریافت ثمن تنزیل شده، آن را به شخص دیگری واگذار کند، اما تمامی این فرض‌ها، مبتنی بر اعتماد به این سند است، زیرا سند تجاری فی‌نفسه فاقد اعتبار ذاتی است و به‌عبارت دیگر جز اعتماد به صادرکننده یا انتقال‌دهنده، اعتباری برای آن متصوّر نیست و کسی مسئولیت پرداخت آن را برعهده نخواهد گرفت؛ لذا این سؤال مهم مطرح است،

چگونه می توان این اطمینان را به اشخاص داد تا به این سند اعتماد کرده و در روابط اقتصادی خود از آن استفاده نماید.

از این رو، مقنن به عنوان نقش تنظیم کننده روابط افراد جامعه، اقدام به وضع ضمانت اجرا برای اعتماد بخشی به این سند می نماید، تا نگرانی اشخاص به ویژه بازرگانان در استفاده از این سند را مرتفع یا کاهش دهد. اگر تاجر بداند که تعهد خریدار به بازپرداخت، تابع قوانین خاصی است و این قواعد چنان قوی، محکم و سریع است که اگر به فرض، خریدار نخواهد به تعهد خود عمل کند، بسیار زود می تواند به خواسته خود برسد و درگیر مسائل پیچیده قواعد حقوق مدنی نمی شود، باز هم رغبتی به معامله پیدا نمی کند؟ به نظر می رسد که پاسخ به این پرسش منفی است، چون تاجر می خواهد کالای خود را بفروشد و معاملات دیگری را انجام دهد. او نمی خواهد، وقت زیادی را منتظر بماند که شخصی با وجوه نقد، خریدار کالایش شود. او تنها به معامله خود فکر کرده و سودجویی را دنبال می کند. پس وقتی می داند طلبش به ظن قوی به دلیل مقررات خاص در سر وعده وصول می گردد و اگر هم وصول نگردد، وقتش را صرف اثبات و پیچیدگی های قانون مدنی نمی کند، این ریسک را می پذیرد که معامله کند و به جای دریافت وجه نقد، کاغذی را دریافت کند که به زعم خود همان اعتبار وجه را دارد. این مقدار ریسک معقول و در عرف تجار، پذیرفتنی است. همچنین به هنگامی که شخص خود نیاز به وجه نقد دارد و نمی تواند معامله نسبه انجام دهد، می تواند از اسناد تجاری استفاده کند. وقتی فروشنده کالا، بداند سندی را که از شخص خریدار دریافت می کند خود موضوعیت داشته و مستقل است و او نیز می تواند آن را به شخص ثالثی بدهد و در عوض، کالا یا خدماتی را دریافت کند یا آن را با ارائه به بانک یا شخص دیگری با کسر مبلغی، به وجه نقد تبدیل کند،^۱ در انجام معامله درنگ نمی کند؛ چرا که هر تاجری به فکر فروش کالای خود و کسب منفعت است و هرچقدر سرعت در معاملاتش بالا رود، سود بیشتری به دست می آورد.

۱. به این عمل «تنزیل» گفته می شود. آیین نامه موقت تنزیل اسناد و اوراق تجاری و مقررات اجرایی آن مصوب ۱۳۶۱ در ماده ۶ خود اشعار می دارد: «بانک ها می توانند اوراق و اسناد تجاری را به مبلغی کمتر از مبلغ اسمی آنها تنزیل نمایند. در هر حال این تفاوت قیمت نمی تواند بیش از دوازده درصد باشد.»

۳-۲-۲. مشکلات استفاده از اسکناس

مشکلات استفاده از اسکناس متعدد است. سابقه تاریخی اسناد تجاری به بازارهای مکاره^۱ برمی گردد. تجاری که در این بازارها با یکدیگر دادوستد می کردند، برای جلوگیری از حمل و نقل وجوه نقد که ممکن بود مورد دستبرد سارقین قرار گیرد به روی یکدیگر برای بازارهای مکاره بعدی، برات صادر می کردند و در عوض حمل و نقل وجه نقد با خود، هر تاجری از اعتباری که نزد تجار دیگر داشت، استفاده می کرد. این شیوه به تدریج گسترش یافت و اشخاص در مواقعی که نیاز بود وجه نقد را به محل دیگری ارسال کنند به یکی از تجار هم ولایتی خود رجوع و وجوه نقد خود را به او تحویل می دادند و در عوض از او براتی را که به عهده تاجری که در شهری که قرار بود وجه را به آنجا بفرستند دریافت می کردند. به این ترتیب برات، وسیله ای برای انتقال وجوه نقد از محلی به محل دیگر بین تجاری که در عین حال هم طلبکار و هم بدهکار بودند (با تهاثر مبالغ بدهی و بستانکاری)، تثبیت گردید.^۲ همان گونه که مطالعه سابقه تاریخی اسناد تجاری نشان می دهد، امروزه نیز همین فایده کم و بیش برای اسناد تجاری متصور است. هرچند استفاده از ابزارهای دیگر پرداخت مانند کارت اعتباری مورد توجه عموم مردم قرار گرفته است، لکن به جهت محدود بودن امکان پرداخت و همچنین مدت پذیر نبودن این ابزار، هنوز اسناد تجاری جایگاه ویژه ای در روابط اقتصادی ایفا می کنند. بر همین مبنا، برخی از نظام های حقوقی در راستای سهولت، سرعت و امنیت بخشی بیش از پیش اسناد تجاری قوانینی را به تصویب رسانده اند تا تمایل و استفاده فعالان اقتصادی را به این اسناد کماکان حفظ نمایند. برای مثال، می توان به امکان صدور اسناد تجاری الکترونیکی در اغلب کشورها اشاره کرد. در نظام حقوقی ایران نیز امکان صدور چک الکترونیکی به موجب قانون اصلاحی چک سال ۱۳۹۷ فراهم شده است. در این روش حتی دیگر نیاز به حمل ورقه کاغذی اسناد نیست و با فشردن چند کلید می توان سندی

۱. بازار مکاره بازاری است که در مدت چند روز در محلی برپا شود و بازرگانان از نقاط مختلف کشورهای متعدد کالاهای خود را بدانجا آورند و در معرض نمایش و فروش گذارند (دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، جلد ۵۳، چاپ سیروس، بی تا، تهران، ص ۹۶۹، ذیل کلمه مکاره).

۲. تهرانی، ستوده، حقوق تجارت، جلد سوم، مؤسسه انتشارات دادگستر، چاپ نوزدهم، ۱۳۹۰، تهران، صص ۱۶ و ۱۷.

تجاری صادر کرد یا سند مأخوذه در فضای مجازی را به دیگری بابت انجام معامله‌ای واگذار نمود.^۱

همچنین وقت‌گیر بودن شمارش اسکناس هم از معایب دیگر آن است. همان‌گونه که گفته شد، تجار هرروزه با معاملات زیاد و گسترده‌ای سروکار دارند. اگر تاجری روزانه بابت هر معامله‌ای که انجام می‌دهد مقداری از وقت خود را صرف شمارش اسکناس‌ها کند دیگر نمی‌تواند معاملات انبوه را انجام دهد؛ زیرا معاملات به کندی انجام می‌شوند. علاوه‌براین که شمردن مبالغ زیاد نیاز به نیروی انسانی و هزینه‌های اضافی برای تاجر دارد که با اخذ سند تجاری در وقت و هزینه تاجر صرف‌جویی می‌شود.

از معایب دیگر استفاده از اسکناس، نگرانی از جعل این سند است. اسکناس سندی بی‌نام است که حدّ اعلاّی شکل‌گرایی در آن تجلی یافته است. بر همین مبنا نیز از امتیاز سرعت و سهولت در گردش ثروت برخوردار است، اما جعل اسکناس به‌ویژه با مبالغ بالا، امری رایج است که موجب بی‌اعتمادی مردم و مآلاً زیان آنها و در برخی اوقات از اسباب برهم خوردن نظم عمومی اقتصادی می‌گردد. در همین راستا کشورها برای مقابله با جعل اسکناس و جلوگیری از هرج‌ومرج اقتصادی این پدیده را جرم‌انگاری نموده‌اند. قانون‌گذار ایرانی نیز در ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی جعل اسکناس را جرم‌انگاری نموده و اشعار می‌دارد: «هرکس اسکناس رایج داخلی یا خارجی یا اسناد بانکی نظیر برات‌های قبول‌شده از طرف بانک‌ها یا چک‌های صادره از طرف بانک‌ها و سایر اسناد تعهد‌آور بانکی و نیز اسناد یا اوراق بهادار یا حواله‌های صادره از خزانه را به قصد اخلال در وضع پولی یا بانکی یا اقتصادی یا برهم زدن نظام و امنیت سیاسی و اجتماعی جعل یا وارد کشور نماید یا با علم به مجعول بودن استفاده کند چنانچه مفسد و محارب شناخته نشود به حبس از پنج تا بیست سال محکوم می‌شود.»

۱. برای مطالعه تفصیلی در این باره رجوع کنید به: شیروی، عبدالحسین؛ میری، حمید، «بررسی تطبیقی انتقال الکترونیکی اسناد تجاری (برات، سفته و چک)»، فصلنامه اندیشه‌های حقوق خصوصی، سال پنجم، شماره سیزدهم، ۱۳۸۷، صص ۵ و ۲۹.

پیش‌بینی مجازات برای جاعلین اسکناس از اقتضائات حفظ نظم عمومی اقتصادی و وظایف قدرت حاکمه برای حفظ ارزش و اعتماد عموم به آن است. با این وجود، کماکان جعل اسکناس در کشور ما و اغلب کشورها رواج دارد و چنین وضعیتی برای تجار به جهت گستردگی معاملات، دارای آثار سوء اقتصادی است؛ زیرا اساساً فرصت بررسی کامل ثمن دریافتی (اسکناس) برای آنها مقدور نیست. در نتیجه ب‌جای اینکه وقت خود را صرف بررسی اصالت اسکناس‌ها کنند، ترجیح می‌دهند از اسناد تجاری استفاده کنند که علاوه بر صرف جویی در وقت و تسریع معاملات امکان تقلب در آنها نسبت به اسکناس بسیار پایین است؛ زیرا در مورد تاجری که از همکار و طرف معامله خود سند تجاری (برات، سفته، چک) دریافت کند، بیش از دو فرض متصور نیست؛ یا تاجر شخصاً صادرکننده سند تجاری است و یا اینکه او از شخص دیگری سند را دریافت کرده و آن را منتقل می‌کند که در هر دو صورت، شخص دریافت‌کننده سند تجاری حداقل از صحت امضای طرف معامله خود اطمینان دارد، مگر اینکه طرف معامله، سند تجاری را در وجه حامل از صادرکننده دریافت و بدون ظهرونیسی آن را به دریافت‌کننده انتقال دهد که دریافت چنین سندی به‌طور معمول از سوی تجار مورد پذیرش واقع نمی‌شود.

۳-۳. نظم عمومی

در هر نظام حقوقی جایگاه نظم عمومی در تدوین قواعد حقوقی و مآلاً اجرای آنها بسیار با اهمیت است^۱ و بدون توجه به آن، امکان قاعده‌گذاری و تنظیم روابط اجتماعی به‌عنوان اولین هدف حقوق محقق نخواهد شد. در خصوص مفهوم، قلمرو و انواع نظم عمومی اختلاف نظر است، لکن قدر متیقن یکی از شاخه‌های نظم عمومی را می‌توان در حوزه روابط اقتصادی-تجاری و تحت عنوان نظم عمومی اقتصادی مطرح کرد. نظم عمومی اقتصادی برای اولین بار در فرانسه توسط ریپر، حقوق‌دان فرانسوی به کار برده شد.^۲ نظم عمومی

۱. الماسی، نجادعلی؛ علیزاده، عبدالرضا؛ کریم‌پور، صالح، «نظم عمومی در رویکرد حقوقی، فقهی و جامعه‌شناختی»، پژوهش‌های فقهی، دوره ۱۲، شماره ۱، بهار ۱۳۹۵، ص ۳.

۲. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، پاورقی ص ۱۶۶.

اقتصادی، شامل قواعدی است که باید در روابط اقتصادی اشخاص که عمدتاً تمرکز بر دادوستد اموال و خدمات دارد، حاکم باشد. بدیهی است چنین مفهومی موجب دخالت دولت‌ها و نهادها در روابط اشخاص در حوزه اقتصاد می‌گردد.^۱ در نظم عمومی اقتصادی دولت‌ها می‌کوشند که روابط اقتصادی اشخاص را ساماندهی کنند و در همین راستا قوانینی را وضع می‌کنند تا به آنچه می‌خواهند، برسند. نظم عمومی اقتصادی خود نیز دارای شاخه‌هایی است که دست کم می‌توان به نظم عمومی حمایت‌کننده و هدایت‌کننده که مورد استفاده و استناد در این مقاله است، اشاره نمود که ذیلاً بیان می‌شود:

۳-۳-۱. نظم عمومی حمایت‌کننده

نظم عمومی حمایت‌کننده که به آن نظم عمومی اجتماعی نیز گفته می‌شود،^۲ بر این مبنا استوار است که قرارداد نمی‌تواند همیشه عدالت را مستقر سازد و هنگامی که یکی از دو طرف قرارداد، کالا یا خدمتی را در انحصار دارد یا زمانی که متعاملین در سطح اقتصادی برابر نیستند، به ظلم می‌انجامد و حکومت مکلف است برای جلوگیری از تجاوز طرف قوی قرارداد، از طرف ضعیف حمایت کند. بر همین مبنا نیز دخالت دولت در تنظیم روابط اجتماعی فراتر از حقوق عمومی به روابط خصوصی اشخاص نیز تسری پیدا می‌کند و به‌رغم اینکه اجیرشدن شخص برای انجام امور معین در مدت‌زمان مشخص از اقسام عقد اجاره و در قلمرو روابط خصوصی اشخاص است، مقررات‌گذاری نموده و در قالب قانون کار و پیمان‌های جمعی کار، برای نیل به هدف یادشده وارد حوزه حقوق عمومی می‌کند.^۳ نظم عمومی حمایتی در مراحل مختلف و نسبت به اشخاص مختلف می‌تواند به‌واسطه شکل‌گرایی در اسناد تجاری تحقق یابد.

۱. اوبر، ژان لوک، فرانسوا و کولار، دوتیول، حقوق تعهدات قراردادها، ترجمه مجید ادیب، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۹۰،

تهران، ص ۹۰.

۲. همان، ص ۹۰.

۳. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، صص ۱۶۷ و ۱۶۸.

الف) در مرحلهٔ ایجاد، انتقال و ضمانت سند تجاری

شتابزدگی، بی تجربگی، نقصان اطلاعات، حجم معاملات، خستگی و امثالهم وضعیت‌های فردی و اجتماعی هستند که اشخاص را تهدید می‌کنند و ممکن است در وضعیت‌های مذکور اقداماتی که منجر به صدور، انتقال و یا ضمانت اسناد تجاری شود، موجب زیان مالی و حتی لطمه به اعتبار تجار گردد که ممکن است در برخی اوقات ورشکستگی آنها را در پی داشته باشد؛ لکن شکل‌گرایی در اسناد تجاری و الزام صادرکننده برای رعایت الزامات نوشتاری، ذکر موارد و ارکان معین برای شکل‌گیری سند تجاری، ابتدا افراد را به تأمل و تفکر به جوانب مختلف عمل حقوقی متنبه می‌کند و سپس از اشخاص در مقابل دسیسه‌ها، حيله و تقلب‌ها محافظت می‌کند.

ب) در مرحلهٔ اثبات

صرف‌نظر از اینکه حافظهٔ انسان در ثبت وقایع، ضبط و یادآوری آن، چندان قابل اعتماد نیست و این نقیصه برای تجار و فعالان اقتصادی با توجه به انبوه معاملات تشدید می‌شود، اساساً جایگاه شکل در اسناد تجاری در مرحلهٔ ثبوت اعمال حقوقی بسیار حائز اهمیت است، به‌ویژه اینکه سند تجاری خود فی‌نفسه و مستقل از روابط پایه، موضوعیت داشته و شکل سند در اعتبار یا عدم اعتبار و حتی قلمروی تعهدات اشخاص مسئول، مؤثر است. علاوه بر این، سند مهم‌ترین ادلهٔ اثبات در آیین دادرسی است که گذر زمان موجب تزلزل آن نمی‌شود؛ بنابراین شکل سند که شامل موضوعاتی از قبیل میزان تعهد، زمان و محل اجرا است، به راحتی نمی‌تواند نادیده گرفته شود. حتی سند تجاری به‌رغم عدم رعایت برخی از شرایط اساسی صحت معاملات، که لازمهٔ ایجاد آن است، به گردش درآید، در برابر ثالثی که از روابط سست و متزلزل قبلی مطلع نیست، قابل استناد نخواهد بود.

ج) نسبت به اشخاص ثالث

یکی از علل توجیه‌کنندهٔ شکل‌گرایی در حوزهٔ نظم عمومی اقتصادی، فراهم کردن زمینه و شرایط لازم در جهت اعتماد کامل اشخاص خارج از قرارداد یا به‌عبارتی شخص ثالثی است

که به ظاهر اعمال حقوقی انجام شده اطمینان کرده است. از این رو چنانکه در اسناد تجاری، تمامی شرایط و شکل‌های الزامی سازنده در خود سند منعکس گردیده و شخص ثالث با مشاهده سند، آن را دریافت می‌کند، سندی را دریافت نموده است که فارغ از روابط پایه می‌تواند به‌نوبه خود به مسئولان آن مراجعه و در زمان تعیین شده وجه آن را مطالبه کند.

شکل و ظاهر سند تنها به نفع گیرنده مفید نیست و در برخی مواقع ممکن است، علیه وی نیز مورد استناد قرار گیرد. به واقع شکل سند و هر آنچه که در آن منعکس شده است برای دریافت‌کننده الزام‌آور است و لذا وی نمی‌تواند بیش از آنچه که ظاهر سند اعلام می‌دارد، حقوقی برای خود متصور شود یا اگر سند مشروط است، به آن اعتنایی نکند و خود را در پناه اصل عدم توجه به ایرادات و ادعاها قرار دهد؛ زیرا علت اصلی اعطای حقوق و همچنین محدود کردن آن، در شکل سند اعلام شده است و هر ادعایی مبنی بر عدم توجه به شکل، قابل پذیرش نیست.

۳-۲-۳. نظم عمومی هدایت‌کننده

در نظم عمومی اقتصادی هدایت‌کننده که به آن نظم عمومی اقتصادی به معنی خاص نیز گفته می‌شود، دولت‌ها سعی دارند تا ارشاد اقتصادی را با یکی از عوامل مهم توزیع ثروت، یعنی قرارداد، همراه سازند.^۱ در قرن اخیر، اقتصاد هدایت‌کننده، اصل آزادی قراردادها را محدود کرده و به اشخاص اجازه نمی‌دهد برخلاف مقررات تنظیم‌گر اقتصادی، قراردادی را منعقد سازند. درست است که هدف نظم عمومی هدایت‌کننده همانند نظم عمومی حمایت‌کننده، تأمین رفاه و حمایت از جامعه است، اما این هدف در نظم عمومی هدایت‌کننده، مستقیماً منظور و مقصود قانون‌گذار نیست، بلکه هدف مستقیم در این نوع نظم عمومی اجرای سیاست‌های اقتصادی دولت و نظارت بر عملکرد اشخاص است.^۲

برای نظارت بر اعمال تجاری که نقش به‌سزایی در گردش ثروت جامعه دارند و پیشبرد اهداف اقتصادی، پیش‌بینی شکل‌های خاص و قرار دادن ضمانت اجرا برای عدم رعایت آنها،

۱. همان، ص ۱۶۸.

۲. الفت، نعمت‌الله، «نظم عمومی و الزام به انعقاد قرارداد»، فصلنامه حقوق اسلامی، شماره ۷، دوره دوم، ۱۳۸۴، ص ۹۱.

وسیله‌ای مناسب به نظر می‌رسد. آنچنان که در اسناد تجاری، شکل‌گرایی باعث می‌گردد که دولت‌ها نظارت بیشتری بر چگونگی جابه‌جایی ثروت، وصول مالیات، جلوگیری از پول‌شویی و کشف مفاسد اقتصادی، داشته باشند.

نتیجه

از آنچه گفته شد، معلوم می‌گردد که شکل به مفهوم عنصر خارجی و محسوسی که اراده باطنی را کشف، تکمیل، اثبات، حمایت یا هدایت کرده و یا جایگزین آن می‌شود، تلقی می‌شود. شکل به معنای گفته‌شده در این پژوهش، تنها در تعامل با اراده حقوقی معنا و مفهوم پیدا می‌کند و بنابراین بحث از شکل در وقایع حقوقی موضوعیت نخواهد داشت، هرچند می‌تواند در حقوق تأثیرگذار باشد، اما این تأثیر شکل، بر مبنای فلسفی استوار است و نمی‌توان آن را شکل حقوقی به مفهومی که گفته شد، نامید. شکل‌گرایی در مفهوم لغوی و عام خود به معنی اصالت یا دل‌بستگی به شکل است و در مفهوم حقوقی خود می‌توان آن را اصالت شکل‌های معین و انحصاری که دارای ضمانت اجرا هستند، تعریف کرد. برخلاف شکل‌گرایی در جوامع باستانی که نوعی شکل‌گرایی تعبّدی، خشک و غیرعقلانی به‌شمار می‌رفت، شکل‌گرایی در معنای جدید، نوعی شکل‌گرایی معطوف به هدف مبتنی بر عقلانیت و هوشمندانه و به‌طور خاص در اسناد تجاری، منطبق بر مبانی این اسناد و فایده‌گرا است.

از جمله مبانی مهم شکل‌گرایی در اسناد تجاری می‌توان به جایگزین شدن سند تجاری به جای اسکناس به‌عنوان ظرف پول نام برد، به این معنی که این اسناد بتوانند به‌عنوان ظرف پول (نه خود پول) مقبولیت یابند، اگرچه تاکنون اسناد تجاری با وجود شباهت‌هایی با اسکناس، نتوانسته‌اند آنچنان که باید، به مبنای خود نزدیک گردیده و به‌عنوان جایگزینی برای اسکناس شناخته شوند، لیکن با بسترسازی و اعتماد عامه مردم و به‌خصوص تجار به آنها و همچنین با وضع مقررات مناسب می‌توانند با مبانی خود منطبق گردیده و به‌عنوان ظرف پول شناخته شوند. همچنین به دیگر مبانی شکل‌گرایی در اسناد تجاری می‌توان به رعایت اصول سه‌گانه معروف تجارت، یعنی سرعت، سهولت، اطمینان و نظم عمومی حمایت و

بنایی اسکوئی و فضلی جمور | ۲۴۷ |

هدایت‌کننده در صدور، انتقال و ضمانت در اسناد تجاری اشاره نمود که در توجیه شکل‌گرایی در اسناد تجاری مورد استفاده قرار می‌گیرند.

منابع

- ابراهیمی، محمدحسین، پول، بانک و صرافی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۶، قم.
- اخلاقی، بهروز، «بحثی پیرامون مفهوم اسناد تجاری»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۱، ۱۳۸۵.
- اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، انتشارات سمت، چاپ نوزدهم، تابستان ۱۳۹۳، تهران.
- الفت، نعمت‌الله، «نظم عمومی و الزام به انعقاد قرارداد»، فصلنامه حقوق اسلامی، شماره ۷، دوره دوم، ۱۳۸۴.
- الماسی، نجادعلی، علیزاده، عبدالرضا و کریم‌پور، صالح، «نظم عمومی در رویکرد حقوقی، فقهی و جامعه‌شناختی»، پژوهش‌های فقهی، دوره ۱۲، شماره ۱، بهار ۱۳۹۵.
- امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، جلد اول، کتاب‌فروشی اسلامیة، چاپ چهاردهم، ۱۳۷۳، تهران.
- اوبر، ژان لوک؛ کولار، فرانسوا، حقوق تعهدات قراردادها، ترجمه مجید ادیب، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۹۰، تهران.
- بهرامی، بهرام، حقوق تجارت «کاربردی»، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه، چاپ دوم، ۱۳۸۲، تهران.
- بهرامی احمدی، حمید، حقوق تعهدات و قراردادها (با مطالعه تطبیقی با فقه مذاهب اسلامی و نظام‌های حقوقی)، انتشارات دانشگاه امام صادق، چاپ اول، ۱۳۹۰، تهران.
- تبیست، مارک، فلسفه حقوق، ترجمه حسن رضایی خاوری، نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ دوم، ۱۳۸۶، مشهد.
- توسلی، محمداسماعیل، «تحلیل ماهیت پول»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۸، ۱۳۹۱.

بنای اسکوتی و فضلی جمور | ۲۴۹ |

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، تأثیر اراده در حقوق مدنی، انتشارات گنج دانش، چاپ سوم، ۱۳۹۲، تهران.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۹۲، تهران.

دیرباز، مرضیه، «جعل اسکناس در قوانین ایران»، مجله تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۸-۹، ۱۳۸۹.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد ۵۳، چاپ سیروس، بی تا، تهران.
راسخ، محمد؛ پورسعیدآقایی، سید حمید، «نگاهی انتقادی به شکل‌گرایی در حقوق»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱۹، شماره ۸۰۶، ۱۳۹۵.

رهبر، مهدی؛ خطیبی، منیره، «ماهیت پول از منظر فقه اسلامی»، دوفصلنامه فقه مقارن، سال پنجم، شماره ۹۰، بهار و تابستان ۱۳۹۶.

ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، جلد سوم، مؤسسه انتشارات دادگستر، چاپ نوزدهم، ۱۳۹۰، تهران.

سکوتی نسیمی، رضا، مباحثی تحلیلی از حقوق اسناد تجاری، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۹۳، تهران.

سیمونز، اریک ن، تاریخ تجارت، ترجمه ابوالقاسم حالت، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۲، تهران.

شیروی، عبدالحسین؛ میری، حمید، «بررسی تطبیقی انتقال الکترونیکی اسناد تجاری (برات، سفته و چک)»، فصلنامه اندیشه‌های حقوق خصوصی، سال پنجم، شماره سیزدهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۷.

صفیری، اکرم؛ کریمی، فرزانه، «مبانی اصل بی‌قید و شرط بودن تعهدات اسناد تجاری در فقه و حقوق ایران»، دوفصلنامه فقه و حقوق خصوصی، سال سوم، شماره ۵، بهار و تابستان ۹۹.

صقری، محمد، «اعتبار صحت ظاهری در حقوق تجارت (بحثی در حقوق ایران و فرانسه)»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره ۱۶، شماره ۵۳، بهار ۱۳۹۰.

صقری، محمد، «چهره سند در حقوق خصوصی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره سوم، شماره دوازدهم، زمستان ۷۷.

صقری، محمد، حقوق بازرگانی «اسناد» گزیده آموزشی، شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۸۰، تهران.

فرجی، یوسف، پول، ارز و بانکداری، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، ۱۳۷۷، تهران.

فضلی‌جمور، یوسف، شکل‌گرایی در اسناد تجاری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۸.

عاملی، جواد، مفتاح الکرامه فی شرح القواعد، جلد ۱۳، قم، انتشارات اسلامی، ۱۴۱۹ ه.ق.

قاسمی، محسن، شکل‌گرایی در حقوق مدنی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۸، تهران.

قدیری اصل، باقر، نظریه‌های پولی پول، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸، تهران.

کاتوزیان، ناصر، فلسفه حقوق، جلد اول، شرکت سهامی انتشار، چاپ هشتم، ۱۳۹۵، تهران.

کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، شرکت سهامی انتشار، چاپ سیزدهم، ۱۳۹۵، تهران.

کاویانی، کورش، حقوق اسناد تجاری، نشر میزان، چاپ ششم، ۱۳۹۳، تهران.

کلباسی، ناهید، موضوعاتی در پول و بانک، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۵، تهران.

کمیحانی، اکبر؛ عربی، هادی؛ توسلی، محمداسماعیل، «بررسی و نقد نظریه‌های اندیشه‌وران اقتصادی غرب درباره ماهیت پول»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هفدهم، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۱.

ماجدی، علی؛ گلریز، حسن، پول و بانک از نظریه تا سیاست‌گذاری، مؤسسه بانکداری ایران، چاپ چهارم، ۱۳۷۰، تهران.

محسنی، سعید؛ رباطی، مهسا؛ اسفندیاری، تهمینه، «واکاوی اصل انعکاس حقوق و تعهدات برواتی در خود سند تجاری در فرایند صدور و گردش»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۸.

نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، جلد بیست و دوم، نشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ دهم، ۱۳۷۴، تهران.

References

- Batra.V.K & Kalra.N.K, Mercantile Law, New Delhi:Tata McGrow Publishing, 1988.
- Beccaria, Cesare, On Crimes and Punishments and Other writings “The interpretation of the laws (Chapter 4)”, Edited by Richard Bellamy, Translated by Richard Davies, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
- Mann, Richard A & Roberts, Barry S. Business Law, USA (Mason). South -Western Learning,2007.
- Richards.P.H, Law of Contract, 10th Edition, Sweet and Maxwell, london, 1999.
- Schumpeter, J.a , History of Economic Analysis, Routledge, London and New York, 1994.

Translated References Into English

- Alfat, Nematullah, "Public order and the obligation to conclude a contract", Islamic Law Quarterly, No. 7, second period, 2014. [In Persian]
- Almasi, Nejad Ali, Alizadeh, Abdolreza and Karimpour, Saleh, "Public order in the legal, jurisprudential and sociological approach", Jurisprudence Research, Volume 12, Number 1, Spring 2015. [In Persian]
- Ameli, Javad, Miftah al-Karamah fi Sharh Al-Qasas, Volume 13, Qom, Islamic Publications, 1419 A.H. [In Persian]
- Bahrani, Bahram, "Applied" commercial law, Negah Bineh Publishing Cultural Institute, 2nd edition, 2012, Tehran. [In Persian]
- Bahrani Ahmadi, Hamid, Laws of Obligations and Contracts (with a comparative study with Islamic religious jurisprudence and legal systems), Imam Sadiq University Publications, first edition, 2019, Tehran. [In Persian]
- Dehkhoda, Ali Akbar, Dictionary of Dehkhoda, Volume 53, Siros Publications, Tehran. [In Persian]
- Dirbaz, Marzieh, “Forgery of Banknotes in Iranian Laws”, Journal of Excellence in Law, second year, number 8-9, 2010. [In Persian]

- Ebrahimi, Mohammad Hossein, Money, Bank and Exchange, Islamic Propaganda Office Publishing Center, 1st Pope, 1997, Qom. [In Persian]
- Ekhlaghi, Behrouz, "Research on the concept of commercial documents", Journal of Law and Political Science, Tehran University, No. 21, 2015. [In Persian]
- Emami, Seyyed Hassan, Civil Rights, first volume, Islamic Bookstore, 14th edition, 1994, Tehran. [In Persian]
- Faraji, Youssef, Money, Currency and Banking, Commercial Publishing Company, first edition, 1998, Tehran. [In Persian]
- Fazli Jomor, Yosef, formalism in commercial documents, master's thesis, Tehran, Allameh Tabatabai University, 2018. [In Persian]
- Ghasemi, Mohsen, formalism in civil rights, Mizan Publications, first edition, 2018, Tehran. [In Persian]
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar, The Effect of Will in Civil Rights, Ganj Danesh Publications, third edition, 2012, Tehran. [In Persian]
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar, Legal Terminology, Ganj Danesh Publications, 25th edition, 2013, Tehran. [In Persian]
- Katouzian, Nasser, Philosophy of Law, first volume, publishing company, eighth edition, 2015, Tehran. [In Persian]
- Katouzian, Nasser, General rules of contracts, first volume, publishing company, 13th edition, 2015, Tehran. [In Persian]
- Kavyani, Koorosh, Commercial Law(The Law of Negotiable Instrument), Mizan Publications, 6th edition, 2013, Tehran. [In Persian]
- Kalbasi, Nahid, Topics in Money and Bank, Rasa Cultural Services Institute, first edition, 2006, Tehran. [In Persian]
- Komijani, Akbar, Arabi, Hadi and Tavasoli, Mohammad Ismail, "Review and criticism of the theories of western economic thinkers about the nature of money", Iranian Economic Research Quarterly, 17th year, number 51, summer 2013. [In Persian]
- Majdi, Ali and Golriz, Hassan, Money and Bank from Theory to Policymaking, Iran Banking Institute, 4th edition, 1991, Tehran. [In Persian]
- Mohseni, Saeed, Rabati, Mahsa and Esfandiari, Tehmineh, "Analysis of the principle of reflecting the rights and obligations of the commercial document itself in the process of issuance and

- circulation", *Private Law Studies Quarterly*, Volume 49, Number 1, Spring 2018. [In Persian]
- Najafi, Mohammad Hassan, *Javaher al-Kalam*, volume twenty-two, published by Dar al-Kitab al-Islamiya, 10th edition, 1995, Tehran. [In Persian]
- Ober, Jean-Luc and Francois, Colar, Dutuel, *Laws of Contract Obligations*, translated by Majid Adib, Mizan Publishing House, first edition, 2019, Tehran. [In Persian]
- Rasakh, Mohammad and PourSaeed Aghaei, Seyed Hamid, "A critical look at formalism in law", *Legal Research Quarterly*, Volume 19, Number 806, 2015. [In Persian]
- Rahbar, Mahdi and Khatibi, Munireh, "The nature of money from the perspective of Islamic jurisprudence", *Fiqh Makaran bi-quarterly*, fifth year, number 90, spring and summer 2016. [In Persian]
- Safiri, Akram and Karimi, Farzaneh, "The basics of the principle of unconditionality of obligations of commercial documents in Iranian jurisprudence and law", *two-quarterly journal of jurisprudence and private law*, third year, number 5, spring and summer 1999. [In Persian]
- Saqri, Mohammad, "The validity of apparent authenticity in commercial law (a discussion on Iranian and French law)", *Judicial Law Perspectives Quarterly*, Volume 16, Number 53, Spring 2019. [In Persian]
- Saqri, Mohammad, "The Face of the Document in Private Law", *Judicial Law Perspectives Quarterly*, Volume 3, Number 12, Winter 1998. [In Persian]
- Saqri, Mohammad, *Commercial Law "Documents"*, educational selection, publishing company, first edition, 2001, Tehran. [In Persian]
- Shiravi, Abdulhossein and Miri, Hamid, "Comparative review of electronic transmission of commercial documents (promissory note, promissory note and check)", *Private Law Quarterly*, fifth year, thirteenth issue, autumn and winter 2017. [In Persian]
- Simmons, Eric N., *Tarikh Tejarat*, translated by Abul Qasim Habat, AmirKabir Publications, first edition, 1983, Tehran. [In Persian]
- Skini, Rabia, *Trade Laws (bill of exchange, promissory note, warrant, bearer Bonds and cheque)*, Samt Publications, 19th edition, summer 2013, Tehran. [In Persian]

- Sotoudeh Tehrani, Hassan, *Commercial Law*, third volume, Justice Publications Institute, 19th edition, 2019, Tehran. [In Persian]
- Sokuti Nasimi, Reza, *Analytical Surveys in the Law of Commercial Documents*, Majd Publications, first edition, 2013, Tehran. [In Persian]
- Tavasoli, Mohammad Ismail, "Analysis of the nature of money", *Scientific Research Quarterly of Islamic Economics*, Year 12, Number 48, 2012. [In Persian]
- Tebit, Mark, *Philosophy of Law*, translated by Hasan Rezaei Khavari, published by Razavi University of Islamic Sciences, second edition, 2016, Mashhad. [In Persian]
- Qadriasl, Baqir, *Theories of Money*, Tehran University Publishing Institute, 1989, Tehran. [In Persian]

استناد به این مقاله: بنایی اسکوئی، مجید؛ فضل‌ی جمور، یوسف. (۱۴۰۲). شکل‌گرایی در اسناد

تجاری و تعامل آن با اراده، پژوهش حقوق خصوصی، ۱۲(۴۴): ۲۵۴-۲۲۱. doi:

10.22054/jplr.2023.73407.2743

Private Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی